

TIINA LAITILA
KÄLVEMARK

Valon ja
pimeän
sonaatit

WSOY

TIINA
LAITILA KÄLVEMARK

Valon ja pimeän sonaatit

ROMAANI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© TIINA LAITILA KÄLVEMARK JA WSOY 2023
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
ISBN 978-951-0-49668-8
PAINETTU EU:SSA

*Käärmeet pienillä kielillään
nuolivat minun korvani
että minä kuulen taas
maailman äänet [...]*

PENTTI SAARIKOSKI

Heti kun näen auton, tiedän, että minun pitäisi kääntyä takaisin.

Tummanvihreä Corolla, vänkärin puoleisessa ovesa melkoinen lommo.

Auto on parkissa tukkipinon vieressä, Holmaan vievän tien risteyksessä.

Enemmän se on polku kuin tie. Ne, jotka eivät tiedä, että polun päässä on talo ja navetta ja kellari, eivät voisi ikinä arvata sitä.

On kuuma. Polvitaipessa kirvelee paarmanpurema. Auto on pysäköity jättikoivun viereen, keskelle risteystä.

Auringonvalo pilkuttaa konepeltiä.

Molemmat etuikkunat on veivattu auki, mutta ketään ei näy.

Vilkaisen kelloa. Punainen nahkaranneke hohtaa auringossa. Partioleiri alkaisi kymmenen minuutin päästä. On torstai-iltapäivä, kuudes kokonainen kesälomaviikko.

Vihreä Corolla hohkaa lämpöä. Se on pysäköity risteykseen aivan äsken.

Oikeasti en voi tuntea lämpöä yli viidenkymmenen metrin päähän, mutta aistin sen silti. On kuin päivän kulku olisi kirjoitettu minuun jo aikoja sitten, ja seuraisin valmista tarinaa.

Haistan vaaran, metallisen ja kitkerän.
Aurinko paistaa suoraan edestä.
On vaikea pitää silmiä auki.
Olen nähnyt saman auton ennenkin. En muista missä.
Silti tiedän, että se on tullut hakemaan minua.

Kauempaa Holman metsästä kuuluu huudahdus. Se kestää vain muutaman sekunnin. Kuin joku avaisi ääntään laulamalla yhden, pitkän ylä-c:n.

Ääni on tumma, musta.

Jähmetyn. Näkökenttä kapenee, huulia pistelee. Jäsenet muuttuvat yhtä aikaa veltoiksi ja painaviksi.

Viimeistään nyt minun pitäisi kääntyä ja palata kotiin, tai valita toinen reitti. Silti seison liikkumatta paikoillani.

Punaisessa rannekellossa lyhyt viisari hipoo kakkosta, kun huomaa käärmeen.

Se on kiertynyt kerälle vain muutaman metrin päähän risteykseen pysäköidystä autosta.

Onko se elävä, vai kuollut? Kyy vai rantakäärme?

Ilman käärmettä olisin saattanut sittenkin paeta ajoissa. Mutta en voi vastustaa sitä. Kävelen hitaasti lähemmäksi ja huomaa, että se on kokonaan musta, pitkä, musta kyy, ja se on kiertynyt nuottiavaimen muotoon.

Tuntuu kuin se kutsuisi minua, kuiskaisi: Tästä se alkaa. Sinun tarinasi, sinun melodiasi.

Mikä on sen sävellaji, entä tempo? Millä nuotilla se alkaa?

I Allegro

I.

Aurinko häikäisi. Se otti vauhtia metrinkorkuisesta lumikinoksesta ja vähän nuhjuisesta tuulilasista, syökyi suoraan kohti.

Saara oli unohtanut, miten väkevä maaliskuun valo saattoi olla. Hän oli viettänyt viimeksi kuluneet viikot neljän seinän sisällä, lähtenyt ulos vasta kun jo hämärsi.

Hän siristi silmiä ja kurottautui vääntämään autoradion volyyymia isommalle. Viereisestä Passatista ulos astuva karvalakkipappa säpsähti.

Nasaali pojanääni räppäsi jotakin varjoista ja tarjoista. Saara pinnisteli ymmärtääkseen sanat, mutta ne puuroutuivat, takertuivat toisiinsa. Aivot olivat jääneet ranskalaiselle taajuudelle. Tai jonnekin ranskalaisten ja suomalaisten asemien väliin.

Hän nosti takinkaulukset pystyyn ja painui alemmaksi penkillään. Kunhan kukaan ei tuntisi.

Aamulla äiti oli hermostunut häneen. *Nyt saa riittää tuo piilottelu! Olet ollut pitäjässä jo neljättä viikkoa.*

Häpeä ei vain ottanut hälvetäkseen.

Kahdenkymmenenviiden vuoden ajan Saara oli palannut Teerimäelle vähintään kerran vuodessa, pää pystyssä ja takki auki, täynnä virtaa ja itsetuntoa. Hän oli tervehtinyt iloisesti kaikkia vastaan tulijoita, niitäkin, jotka jäivät supisemaan hyllyjen väliin.

*Kahtokaa, tuossa mennee se Ranskan kirjeenvaihtaja!
Onko tuo pitkä ja mustapartainen sen mies? Onpa komia!*

Nyt tähtipöly oli karissut hänen yltään. Pää oli painunut kumaraan ja takki oli visusti kiinni. Eikä sen taskussa ollut paluulippua Pariisiin, vaan avioerohakemus, tyhjä lompakko ja punaisella villalangalla kiinnitetty avainnippu, jossa kilahtelivat Kuismantie 22:n avaimet.

Etäisesti tutun näköinen mies parkkeerasi maasturinsa vastapäätä äidin sitikkaa. Miehellä oli vihreä työhaalari, kumisaappaat ja viikon sänki. Hymynkare valaisi leveät kasvot.

Askeleet olivat joustavat, mutta hitaat. Teerimäellä kaikki kävelivät hitaasti. Miten hän ei ollut koskaan aikaisemmin huomannut sitä?

Radiossa suomiräppi vaihtui suomipoppiin. *Mä en pelkää enää mitään, en puheita, yksinäisyyttäkään.*

Nämä sanat Saaran oli helpompi ymmärtää.

Jos on jo menettänyt kaiken, ei ole syytä huoleen.

Jos on rahaton ja koditon, menettänyt maineensa, miehensä, työnsä, ja ainoan tyttärensä kunnioituksen, ei tarvitse pelätä enää mitään, vai mitä?

– Vai mitä?

Vain pistiäinen kuuli. Se alkoi tökkiä otsaluuta pitkällä kärsällään, eikä taskussa ollut ainuttakaan särky-lääkettä, vain bentsoja ja panttereita.

Saara sujautti bentson kielen alle ja yhtyi lauluun: *Mä en oo näkymätön, mä oon hengissä vielä, eooo.*

Autot ja traktorit saapuivat ja lähtivät, mopot ja rollaattorit. Osulan parkkipaikka oli pitäjän vilkkaimmin liikennöity alue. Teerimäen Clichy-aukio!

Oili-Oili sanoi vieläkin Osula, vaikka tavaratalon nimi oli ollut S-Market jo vuosia.

Suuret näyteikkunat oli vuorattu hedelmien kuvilla. Valtavat, vihreät omenat ja mehua tihkuvat sitruunanpuolikkaat loistivat kinosten keskellä kuin oudot tai vaankappaleet.

Hiljainen kansa vaelsi sisään ja ulos liukuovista.

Se, joka väitti, että ihmiset ovat samanlaisia kaikkialla, oli väärässä. Teerimäkiset olivat perustavalla tavalla toisenlaisia kuin pariisilaiset, eikä kyse ollut etnisyydestä.

Monen pariisilaisen juuret olivat kaukana Ranskasta, mutta heidät tunnisti silti pariisilaisiksi yhdellä silmäyksellä. He kävelivät nopeasti ja suoraan. Heillä oli tyylikkää kengät ja keskittynyt ilme. Vähävaraisetkin olivat satsanneet kenkiin. Ja kampaukseen. Pariisilaisilla oli aina tukka hyvin.

Teerimäkisten hiukset olivat pipojen alla piilossa.

Saara sipaisi omia suortuviaan. Ne olivat kumi-saappaassa hautunutta villalankaa. Pariisilaisuus oli haihtunut hänestä vajaan kuukaudessa kuin vesipisarat löylykuumalta iholta.

Äiti ja Oili-Oili ilmestyivät vihdoinkin marketin oven-suuhun. Äiti lykki ostoskärryjä vauhdikkaasti, mutta väärään suuntaan. Saara huomasi vasta nyt, että äiti oli lähtenyt kauppareissulle isän vanhat reinot jalkaansa.

Hän sai naiset kiinni entisen Siwan edessä. Äidin posket paloivat.

– Rasvatonta maitua muka.

– Mutta Molanteri sanoi, että kolestroli..., Oili-Oili aloitti.

– Vettä saa hanastakin, äiti ärähti.

Samassa äidin ote ostoskärryistä lipesi, ja kärryt lähtivät yllättävän nopeaan vyöryyn liukkaalla ja vietävällä pihalla. Saara yritti perään, mutta bentsodiatsepiini oli jo liuennut vereen ja tehnyt jaloista hitaat ja taipuisat. Kärryt ehtivät törmätä mustapukuiseen, tanakkaan hahmoon, joka oli yllättäen ilmestynyt vanhan kaupparakennuksen takaa.

Se horjahti ja menetti hetkeksi tasapainonsa. Vilkaisi sitten pelästyneen näköisenä ostoskärryihin pakattuja pitkoja ja perunapusseja, perääntyi ja pälyili ympärilleen kuin susilauman hengityksen yllättäen haistanut jänis. Pää oli ajeltu kaljuksi ja fleecetakki repsotti auki. Kaulassa ja ranteissa kilisi tukku hopeanvärisiä ketjuja ja renkaita.

– Voi mahoton! Aika liukasta on tänään, äiti huusi.

Mustapukuinen hätkähti, mutta ei vastannut. Se kiskaisi hupun päähänsä, kohotti oikean käden kasvojensa eteen kuin suojaksi ja jatkoi sitten kiireisin askelin matkaa pihan poikki.

– Kuka se oli?

– Mitä sillä oli kaulassa? Joku tatuointi?

– Ja kaikki ketjut sitten!

– Kumpaa sorttia se oli?

2.

Tarjousviinereissä oli punainen ja keltainen raita. Äiti leikkasi niitä leipäveitsellä puoliksi ja asetteli lasivadille. Pomada oli osin sulanut. Valkoinen kahvinkeitin lorisi.

Keittiötasanteella nökötti vierekkäin kaksi kahvinkeitintä, musta oli Oili-Oilin ja valkoinen äidin.

Oili-Oili oli Saaran lempitäti, ristimänimeltään Liisa. Tarinan mukaan Saara oli alkanut kutsua tätä Oi Liisaksi kolmivuotiaana. Nimi oli muuttunut sittemmin Oili-Oiliksi ja jäänyt vähitellen yleiseen käyttöön.

Oili-Oili oli muuttanut äidin taloon Kuismantielle kymmenisen vuotta sitten, kun molempien puoliset olivat kuolleet. Yhteistaloudessa oli kaikkea vähintään tuplasti. Saunassa oli kaksi löylykauhaa ja lämpömittaria, suihkuhuoneessa kaksi lattiaankuivainta, lyhyt- ja pitkävartinen. Puutarhavaraston nurkkaan nojasi kaksi lehtiharavaa ja kolmet oksasakset.

Äiti ja Oili-Oili jatkoivat arvuuttelua Siwan pihalla vastaan tulleesta muukalaisesta.

- Kuka kumma se oli?
- Jotenkin pervon näköinen.
- Olikohan se luonnostaan kalju, vai ajanut tahallaan tukkansa pois?

– Saattaahan se sairauskin viedä ihmiseltä tukan. Tai hoidot. Silloin kun minun rintasyöpäni..., Oili-Oili aloitti, mutta äiti keskeytti.

– Kovin oli Musti hyvässä lihassa syöpäpotilaaksi. Ja mitä ihmettä se siellä kaupan takana touhusi?

Saara seiso i jääkaapin edessä takki päällä. Hänestä tuntui kuin hän olisi irrallaan ruumiistaan ja tarkkailisi tapahtumia katonrajasta.

Siltä hänestä oli tuntunut jo 24 päivää.

Päivät olivat vilahtaneet ohi kuin jauhopussin takaa yllätetyt sokeritoukat.

Hän oli majaillut Teerimäellä kohta kuukauden, eikä vielä kukaan tiennyt, mihin lähtisi tai mitä tekisi.

Hän oli 44-vuotias ja totaalisesti hukassa.

Keittiön katonrajasta hän katseli käsiään, miten ne purkivat ostoksia jääkaappiin: suolakurkkua, maustamatonta jugurttia ja valmiita salaattipusseja.

– Taasko se meni ostamaan. Kyllä minä nyt oman lapseni ruokin tällä eläkkeellä kumminkin.

Äiti yritti työntää 50 euron seteliä Saaran käteen, mutta hän väisti.

– Pitää minun nyt jotakin... itse.

– Niin niin, äiti huokasi. – Eikö sinun kuulu saada osasi siltä petolliselta ranskanpastillilta?

– Ei kun ranskanperuna se on, semmoinen pitkä ja kapoinen, Oili-Oili tuikkasi väliin. – Päältä rapea, mutta sisältä ontto.

Naiset tirskahtivat.

– Alan ihan kohta tehdä kirjoitustöitä, Saara mumi ja sujautti lisää panttereita suuhun. Niiden mu-

kana livahti toinen vaaleansininen bentso. – Minulla on jo ideoita, ja...

– Ottaako ne sinut takaisin telkkariin, äiti kysyi toiveikkaana.

Hilloraita vihloi hampaita ja silmät pyrkivät puolitankoon. Saara tarkkaili maailmaa sumean verhon takaa. Isän vanha käkikello raksutti keittiön seinällä omaan tahtiinsa.

– Juo nyt kahvis ennen kuin se jäähtyy.

Äiti lorautti Saaran kuppiin lämmikettä. Häilähetikö tämän äänessä hellyys, vai huoli.

– Huomasitko Saara, että Kivisen Arvon poika tuli Osulaan? Eikö se ollut sinun poikakaveri joskus, Oili-Oili kysyi ovela hymy huulillaan.

– Se on S-Market, äiti huomautti ja pingotti muovikelmua loppujen viinereiden päälle.

Niitä syötäisiin vielä monta päivää.

– Ne on kuulemma eroamassa, se parturi ja Kivisen poika, Oili-Oili sanoi ja iski silmää niin pontevasti, että sinisankaiset lukulasit valahtivat nenänpäähän.

Kivisen Antti, herranjestas. Vihreähaalarinen mies maasturissa, viikon sänki ja joustava askel.

– Ehkä se asuu siellä, Siwan takana, Saara tokaisi vaihtaakseen aihetta.

Puhe sammalsi vain vähän.

– Se mustapukuinen kalju tyyppi. Ehkä se on entinen teerimäkinen, niin kuin minäkin.

Äiti ja Oili-Oili tarttuivat syöttiin, ja Saara pakeni paikalta.

3.

Saara sulki makuuhuoneen oven perässään ja jäi seiso-
maan kirjahyllyn eteen. Hyllyssä ei ollut ainuttakaan
kirjaa, vaan pino tyhjiä muovirasioita ja neljä täytettyä
eläintä: näätä, hiirihaukka, mäyrä ja naakka.

Seinällä hyllyn vieressä roikkuivat vierekkäin hän-
nen ja Piksin rippikuvat.

Serkun hymy paljasti rivin tasaisia hampaita. Saa-
ran suu oli kiinni, mutta hammasrautojen pykälät
saattoi aavistaa ylähuulen alla. Yksi persikanvärisistä
ruusuista roikutti päätään valkoista alpaa vasten.

He olivat syntyneet samana vuonna, Piksi ja Saara,
olleet bestiksiä aina lukion loppuun asti. Serkun lap-
suudenkoti oli syrjäkylällä, ja käytännön syistä tämä
oli yöpynyt Kuismantiellä viikoittain. He olivat olleet
melkein kuin sisaruksia.

Viime vuosina yhteydenpito oli jäänyt.

Saara kurottui pyyhkimään kuvista pölyt hihallaan,
silitti sitten naakan pehmeää, mustaa sulkapeitettä.

– Mitä kuuluu Naakkis? Mitä sanot, mille minun
pitäisi ruveta?

Kun Saara oli kymmenvuotias, isä rakensi uuden auto-
tallin Kuismantien taloon. Rakennustyömaalle lensi

tämän tästä kookas, musta naakka. Se varasti nauvoja ja muttereita, päivä päivältä röyhkeämmin.

Saara alkoi ruokkia sitä pullanmuruilla, ja jo parin viikon päästä se noukki niitä hänen kädestään.

Kun autotallin räystäslautoja maalattiin, isä sutaisi naakan nokkaan valkoisen rannun.

Se tuli vielä useiden viikkojen ajan, lennähti lo-puksi Saaran olkapäälle, ja nyppi pinnejä hänen hiuk-sistaan. Piksistä lintu ei välittänyt vähääkään, vaikka serkku yritti tarjota sille auringonkukansiemeniä tar-joiluvadilta.

Saara puhui naakalle, ja se kuunteli pää kallellaan, vastasi *kjak* tai *kjaa-ar*.

Sitten eräänä päivänä se lakkasi tulemasta. Hän etsi lintua kaikkialta, mutta tuloksetta. Monta kuukautta myöhemmin isä löysi sen elottomana Posti-Alman pyöräliiterin takaa. Nokassa erottui yhä valkoinen maalirantu, ja pisara punaista verta.

Piksin mielestä oli kuvottavaa, että isä antoi täyttää linnun, mutta Saara rakasti Naakkista myös kuolleena. Hän asetti täytetyn linnun yöpöydälleen, ja jatkoi kes-kustelua sen kanssa.

Tarina naakasta ihastutti Yvania. Mies ihaili Saaran vilkasta mielikuvitusta, koska oli itse asiallinen järki-ihminen.

Mitä Monsieur Naakkikselle kuuluu, Yvan kysyi, ja rapsutti kuvitteellista lintua Saaran olkapäällä. Auts, se nokkaisi minua peukaloon!

Ei, väärä aikamuoto. Yvan *oli* rakastanut tarinaa naakasta. Yvan *oli* ihailut, kysynyt, silittänyt.

Nyt Yvan silitti lattaperse-Laurien laihaa selkää. Nukahti Laurien viereen, heräsi Laurien vierestä, kipaisi aamulla ostamaan sille mantelicroissantin Sophien boulangeriesta.

Iltaisin ne istuivat polvet yhdessä keittiön pöydän ääressä ja etsivät ratkaisuja *Fermatin* viimeiseen teoreemaan.

Pariisin 20. kaupunginosassa, Grandes Rigoles -aukion komeimman talon kuudennessa kerroksessa, kodissa, jonka jokaisen seinän ja ikkunanpielen Saara oli maalannut.

Hän kömpi vaatteet päällä ruskean froteepeitteen alle. Se oli sama kuin 1980-luvulla. Lapsena hän oli nyppi-nyt siitä lankoja hampaillaan.

Hän sulki silmät ja ajatteli: ihmiset ovat erilaisia kaikkialla.

Paikan olemus vaikuttaa heihin: äänet, tuulen suunta, sateiden tulokulma ja intensiteetti, valon suhde pimeään. Toisten ihmisten määrä, heidän liikeratansa, ja miten usein ne kohtaavat. Tempo ja syke, tai niiden puuttuminen.

Se, miten usein on mahdollista nähdä tähtien puhkoma taivas.

Ainoa, mikä yhdistää ihmisiä kaikkialla maailmassa on se, että heistä on vaikea päästä selvyYTEEN. Että he surevat, ja rakastavat.

Rakastavat, ja sitten surevat.

Haistan vaaran, metallisen ja kitkerän. Kuljen sitä kohti askel kerrallaan.

Kesällä 1993 kolmetoistavuotias Mikael siepataan. Kun poika vajaa vuosi myöhemmin löydetään, hän kuljettaa kinalossaan pulloa, johon on suljettu elävä kyy. Media kirjoittaa kuumeisesti Käärmepeojan tapauksesta, mutta Mikael ei enää puhu. Hän soittaa pianoa.

Mikael palaa 25 vuotta myöhemmin rikospaikalle, pieneen pohjoispohjalaiseen kylään. Samaan aikaan sinne saapuu Pariisissa vuosia asunut toimittaja Saara, joka on menettänyt kaiken. Eräänä kevätiltana Saaran ja Mikaelin tiet kohtaavat.

Valon ja pimeän sonaatit on kiihkeä ja kaunis romaani kohtalokkaista valinnoista, ystävyyden ja musiikin voimasta sekä rikoksesta, jonka jäljet yltävät vuosikymmenten yli.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-49668-8